

Artur Lis

Ustawa górnicza Leszka Białego

Materiały źródłowe do studiów nad prawem

Uwagi: Dokument ten został wydany przez Mateusza Gładyszewicza w jego „Żywocie błogosławionego Prandoty z Białczowa biskupa krakowskiego”¹. Następnie wszedł do zbioru dokumentów katedry krakowskiej, opracowanego przez Franciszka Piekosińskiego². Badacz ten przeprowadziwszy krytykę zewnętrzną dyplomu zaznaczył, że pozostała jedna z pięciu pieczęci, która należała do kanclerza Mikołaja Repczola – który objął funkcję po Iwonie Odrowążu. *Terminus post quem* wystawienia dokumentu będzie więc rok 1217. Wybitny historyk prawa Oswald Balzer ów „statut górniczy” datuje na lata 1221-1224³. Przywilej dla górników obcych poszukujących złóż w dzielnicy krakowskiej wystawiony został przez księcia Leszka Białego, w czasie posługi biskupiej Iwona Odrowąża⁴. Roman Grodecki w zarysie biograficznym mistrza Wincentego na temat niniejszego dyplomu napisał: „jest to rodzaj ogólnego przy-

wileju dla obcokrajowych górników, którzy czynią poszukiwania górnicze w księstwach Leszka, również na terytoriach, będących własnością biskupstwa krakowskiego. Są to *Romani sive Theutonici*. Przywilej reguluje ich sytuację prawną, ale treść jego nie sprzeciwia się domysłowi, że odnośne prace trwają już czas dłuższy, pobyt obcych górników mógł wyprzedzić wydanie dyplomu dla biskupstwa krakowskiego o lat kilka: wystawiono go dopiero wtedy, gdy wyłoniły się kwestie sporne. Taka interpretacja genezy przywileju pozwalałaby na przyjęcie, że prace górnicze na terytoriach biskupstwa krakowskiego przypadły swym początkiem jeszcze na lata rządów Wincentego na katedrze krakowskiej”⁵. Z kolei Józef Matuszewski analizując immunitet ekonomiczny w dobrach Kościoła stwierdził, że doszło tu do naruszenia regale górniczego na rzecz biskupa krakowskiego, który otrzymywał połowę wydobytego

¹ M. Gładyszewicz, *Żywot błogosławionego Prandoty z Białczowa biskupa krakowskiego*, Kraków 1845, nr 4, s. 201-202.

² *Kodeks dyplomatyczny katedry św. Wacława*, cz. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874, nr 12, s. 16-17. Por. „Leszek ks. polski przyznaje biskupowi krakowskiemu dziesięć z kopalń, a górnikom zapewnia swobody” za: K. Mieszkowski, *Studia nad dokumentami katedry krakowskiej XIII wieku. Początki kancelarii biskupiej*, Wrocław 1974, nr 10, s. 107.

³ O. Balzer, *Corpus iuris Polonici medii aevi. Program wydania zbioru ustaw polskich średniowiecznych oraz regesta tychże ustaw*, Lwów 1891, nr 16, s. 45.

⁴ Cz. Deptuła, *Iwon Odrowąż biskup ur. między 1170- 80 w Końskich, zm. 20 VI lub 21 VIII 1229 w Borgo k. Modeny, syn Saula (Szawła) Odrowąża*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, kol. 579-80; M. Chrzanowski, *Leszek Biały. Książę krakowski i sandomierski. Princeps Poloniae. Ok. 1188- 23/24 listopada 1227*, Kraków 2013.

⁵ R. Grodecki, *Mistrz Wincenty Kadłubek, biskup krakowski (zarys biograficzny)*, „Rocznik Krakowski” 19(1923), s. 53.

na jego gruncie szlachetnego kruszcu⁶. Idąc dalej, cenne uwagi dorzuciła Brygida Kürbis „Nie wiemy, ile było w sprowadzeniu i urządzaniu prawnym owych górników inicjatywy Wincentego. Jest ona jednak bardzo prawdopodobna, zważywszy zainteresowanie, które okazał w Kronice rzemiosłom, płatnerskim i menniczym (a więc przetop metali), sztuce alchemii, drogim kamieniom”⁷.

Tekst łaciński: Książę Leszek Biały nadaje przywilej dla górników obcych poszukujących złóż w dzielnicy krakowskiej⁸:

Ego lestco dei gratia dux Polonie de consensu Baronum meorum constituo hanc constitutionem in perpetuum ualituram, uidelicet ut omnes artifices auri et argentj inuentores. fossores seu alterius metalli uidelicet plumbi et heris seu etiam salis ubicumque locorum in nostro ducatu degentes siue sint Romani siue Teuthonici siue quicumque alij hospites hanc libertatem secundum consuetudinem terrarum unde sum oriundj ipsi et loca eorum et cum suis rectoribus suis legibus regantur principi prouincie in qua habitant iustam secundum sue terre consuetudinem solutionem dependentes. contra inuadentes terram eius seu alia bona sua eum pro uiribus suis defendentes. Aurum autem siue argentum si illud in solo specialiter principis. seu in solo aliarum personarum priuatarum. ecclesiasticarum seu secularium fuerit inuentum. ecclesie cracoviensi decima tantum proueniat. si au-

tem in solo ecclesie Cracoviensis; si quidem ille fundus a priuatis personis donationis seu emptionis iure eidem ecclesie fuerit acquisitus; decima tantum sicut et in alijs ut iam dictum est Episcopo cracoviensi pertineat. At si fundus ille dicte ecclesie a principibus terre quandocumque fuerit donatus. quoniam princeps totum jus quod habuit uidetur ecclesie contulisse. tunc de pensione que solet de auro uel de argento domino fundi dependi. principi medietas. et ecclesie medietas persoluatur; saluo tamen iure decime. que semper ecclesie debetur; in quo fundo si dicta artifices mansionem fecerint. in omni iure siue in iudicio. siue in alijs. ecclesie subiaceant terram principis contra inuasores pro uiribus suis defensuri. Si autem hes. plumbum. sal. in solo ecclesie fuerit inuentum. secundum consuetudinem antiquam juri ecclesie conseruentur integraliter.

Tłumaczenie tekstu⁹:

Ja Leszek, z bożej łaski książę polski, za zgodą moich baronów nadaję po wieczne czasy takie postanowienie, że wszyscy rzemieślnicy, poszukiwacze, kopacze złota i srebra lub innego kruszcu, mianowicie ołowiu i miedzi, a także soli, gdziekolwiek przebywają w naszym księstwie, czy pochodzą z Italii, czy z Niemiec, czy są jakimiś innymi cudzoziemcami, korzystając z tego przywileju według zasad krajów, z których pochodzą, sami i ich miejscowości wraz ze swoimi kierownikami mają się rządzić własnymi prawami, księciu

⁶ J. Matuszewski, *Immunitet ekonomiczny w dobrach Kościoła w Polsce do roku 1381*, Poznań 1936, s. 143. Matuszewski przyjmuje datację dokumentu na przedział 1221-24.

⁷ B. Kürbis, *Wstęp*, [w:] *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek)*, *Kronika Polska*, wyd. B. Kürbis, Wrocław 2008, s. L.

⁸ *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. I, Kraków 1874, nr 12, s. 16-17.

⁹ *Wybór źródeł do historii Polski średniowiecznej (do połowy XV wieku)*, t. I: *Spółczesność i państwo polskie do połowy XIII wieku*, oprac. G. Labuda, B. Miśkiewicz, Poznań 1966, s. 162-163.

dzielnicy, w której mieszkają, składając należytą opłatę zgodnie ze zwyczajem panującym w jego kraju, w miarę sił broniąc go przeciw napadającym na kraj jego czy na inne dobra jego. Od złota zaś i srebra, jeśli zostaną odkryte przede wszystkim w ziemi księcia lub w ziemi innych osób prywatnych, duchownych czy świeckich, kościołowi krakowskiemu ma przypaść tylko dziesiąta część; jeżeli zaś w ziemi kościoła krakowskiego, a grunt ten nabył tenże kościół od osób prywatnych prawem darowizny lub kupna, też dziesiąta tylko część należeć się będzie biskupowi krakowskiemu, podobnie jak w innych przypadkach, o których już mówiłem. Atoli jeśli kiedyś książęta ziemi podarowali ten grunt

wspomnianemu kościołowi, więc ponieważ książę całe prawo, które posiadał przeniósł niejako na kościół, wtedy z czynszu, który od złota lub srebra zwykle płaci się właścicielowi gruntu, połowę należałoby zapłacić księciu, a połowę kościołowi, z zachowaniem jednak prawa dziesięciny, która zawsze należy się kościołowi. Jeśli wspomniani rzemieślnicy zamieszkiwali na tym gruncie, we wszystkich sporach czy to w sądzie, czy gdzie indziej, mają podlegać kościołowi, aby w miarę sił swoich bronili ziemi księcia przeciw napastnikom. Jeśli zaś na gruntach kościoła odkryto miedź, ołów, sól, zgodnie z dawnym zwyczajem w całości powinny być zastrzeżone kościołowi.

BIBLIOGRAFIA

Wydanie: *Kodeks dyplomatyczny katedry św. Wacława*, cz. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874, nr 12, s. 16-17.

Oryginał: Kraków, Archiwum Kapitulne, nr 10.

NOTA O AUTORZE

Artur Lis, dr, adiunkt Katedry Historii Prawa w Instytucie Prawa, Wydziału Zamiejscowego Prawa i Nauk o Gospodarce KUL w Stalowej Woli.